

Nina Perger

SIMBOLNO NASILJE SPOLNEGA ZAZNAMOVANJA V JEZIKU IN PRAKSE UPORA V VISOKOŠOLSKEM PROSTORU

IZVLEČEK

Prispevek analizira moškosrediščnost in cisnormativnost v jeziku s poudarkom na pomenu rabe tovrstnih lingvističnih praks v okviru visokošolskega prostora, obremenjenega s simbolno močjo, izhajajočo iz avtoriziranosti visokošolskega prostora za produkcijo ekspertnega diskurza, ki omogoča in krepi značaj formaliziranosti cisnormativnega in moškosrediščnega lingvističnega koda, s tem pa reproducira družbena asimetrična razmerja moči med spoli. Prispevek vključuje ugotovitve raziskave, ki se je osredotočala na raziskovanje percepcije seksizma v visokošolskem prostoru, pri čemer je predstavljen del ugotovitev, ki se nanašajo na prisotnost seksizma v jeziku. V zaključnem delu so analizirane lingvistične prakse uporov proti cisnormativnosti in moškosrediščnosti v jeziku, ki sta lahko učinkovito preseženi z rabo podčrtaja.

KLJUČNE BESEDE: simbolno nasilje, spolno zaznamovanje, avtorizirani govor, cisnormativnost, moškosrediščnost

Symbolic violence of gendering through language and practices of resistance in higher education

ABSTRACT

The article analyses androcentrism and cisnormativity in language with a focus on the meaning of such linguistic practices in higher education, which is characterised by symbolic power constituted by the authorisation of higher education for the production of expert discourse. Through the dominant use of established linguistic practices, the formalisation of cisnormative and androcentric linguistic code is reproduced along with social asymmetrical gendered power relations. The article includes research findings on the perception of sexism in higher education with a focus on findings on sexism in language. It concludes with an analysis of linguistic practices of resistance aiming for the destabilisation of cisnormativity and androcentrism in language which could be effectively implemented by the use of underscore.

KEYWORDS: symbolic power, gendering, authorised speech, gendering, cisnormativity, androcentrism

1 Uvod

Visokošolski prostor in njegov organizacijski okvir je tesno prepleten s procesi spolnega zaznamovanja, hkrati pa je tudi sam sooblikovan glede na družbene strukture (Ridgeway 2011). Tako ga lahko obravnavamo v skladu s koncepti spolno zaznamovane in spol zaznamujoče organizacije, pri kateri je sočasno treba misliti njeno notranjo prepređenost z (ne)formaliziranimi razmerji moči (Perger 2015) in na tem vzpostavljenega pripadajočega simbolnega kapitala ter razmerje pozicioniranosti visokošolskega prostora navzven oziroma njegovo umestitev v družbeno. Tovrstna delitev je sicer predvsem idealnotipska, saj »notranjega« institucije ni mogoče obravnavati brez njenega »zunanjega«. Oboje je namreč prepleteno, širše družbena razmerja moči se tako prelivajo navznoter, hkrati pa se na podlagi specifike pozicioniranosti institucije v družbenem vzpostavlja moč sooblikovanja družbenih razmerij moči, ki niso nikoli determinirana, temveč ranljiva za mnogotere prakse uporov na različnih ravneh. Znotraj visokošolskega prostora se tako prepletajo družbene modalitete in družbena asimetrična razmerja moči med spoli, ki jih lahko analiziramo tudi prek osredotočenosti na jezikovne prakse.

Z raziskavo, predstavljeno v nadaljevanju, ki se je osredotočala na raziskovanje percepcije seksizma v visokošolskem prostoru, in v njenem okviru izvedeno vsebinsko analizo rabe moškega slovničnega spola v generični obliki, lahko analiziramo lingvistične prakse na relaciji s spolno zaznamovanimi družbenimi razmerji moči.¹ Teža tovrstnih praks je na podlagi specifike prostora, tj. visokošolski prostor kot mesto govora, avtorizirano za produkcijo ekspertnega diskurza (Fraser 1989), in na podlagi te specifike podeljene simbolne moči precejšnjega pomena za reprodukcijo obstoječih družbenih asimetričnih razmerij moči med spoli na relaciji z jezikom oziroma govorom, ki ga družbeno prevladujoče obvladujeta raba moškega slovničnega spola v generični obliki in spolni binarizem.

V pričujočem prispevku se tako ne osredotočam na vprašanje *kdo lahko govori* (Roof in Weigman 1995), temveč predvsem *kako (lahko) govori*. To vprašanje povezujem s konceptom simbolnega nasilja in moči, s katerim Bourdieu (2010) obravnava procese in prakse spolnega zaznamovanja, »delanja« spola, pri čemer simbolno nasilje opredeli kot nasilje, ki ni prepoznano kot tako in ki deluje prek doksičnega soglasja, samodejnega in izsiljenega pristajanja družbenih akterk_jev² na podlagi skladnosti in sovzpostavljenosti habitusa na relaciji z objektivnimi strukturami (Bourdieu 1991; Bourdieu in Wacquant 2006).

V prispevku se tako osredotočam na to, kako se v kontekstu visokošolskega prostora in »delanja« spola prek prisilnega ponavljanja regulatornih norm reproducirajo spolno zaznamovana družbena razmerja moči (Holmes 2006) skozi jezikovne prakse, skladne s formaliziranim lingvističnim kodom (Bourdieu 1991). Pri tem je treba upoštevati tudi avtoriziranost mesta govora (visokošolskega prostora) in iz njega izpeljano simbolno moč na eni strani ter nedeterminiranost delovanja družbene_ga akterke_ja na relaciji z družbenimi normami na drugi, tj. potencialnost praks uporov, ki presegajo formalizirani

1. Članek je predelana verzija dela magistrske naloge Percepcija seksizma v visokošolskem prostoru (Perger 2015).

2. Več o rabi podčrtaja v nadaljevanju.

lingvistični kod, zamejen v spolni binarizem in moškosrediščnost jezikovnih praks. Kot namreč opozarja Butler (2011), prisilno ponavljanje norm ni nikoli normi identično in, kot dodaja Šribar (2013), tudi ni enosmerno, vzročno-posledično.

2 Spolni režim visokošolskega prostora

Bourdieujevsko lahko visokošolski prostor obravnavamo kot polje s specifičnimi pravili, ki obvladujejo igro v njem in v odnosu do katerih akterke_ji ustrezno prilagodijo čut za igro oziroma praktično logiko (Bourdieu 2002). Kot izpostavlja Wacquant (2006): v polju, za katerega so značilne posebne vrednote in lastna regulacijska načela, ki se vsiljujejo vsem akterkam_jem, prisotnim v njem, potekajo boji oziroma tekmovanja za vzpostavitev monopola. Pozicije znotraj polja so določene na podlagi posedovanja kapitalov oziroma distribucije resursov znotraj polja ter na podlagi strukturnih relacij med tem in drugimi polji (Antić Gaber 2015; McNay 2005). Znotraj polja (ekonomski, socialni, kulturni) kapitali tako nastopajo v vlogi objekta bojev in hkrati delujejo kot konstitutivni element družbenih razmerij moči (Bourdieu 1993 v Coles 2009). Pomembna os razslojevanja je tudi kategorija spola, prek katere se s kontinuiranim simbolnim nasiljem reproducira moška dominacija (Bourdieu 2010) oziroma spolni red hegemone moškosti, opredeljen kot struktura odnosov na širše družbeni ravni, ki zajema raven globalnih in lokalnih družb (Connell 2012).³ Spolni red se prevaja oziroma povezuje spolne režime na ravni institucij, znotraj katerih se spolni red vpeljuje z določenimi institucionalnimi specifikami oziroma diferencami (prav tam).

Spolni režim visokošolskega prostora lahko preučujemo z analizo kvantitativnih elementov, pa tudi na mikroravni interakcij, ki strukturno raven institucije odsevajo in sooblikujejo. Raziskave se pogosteje osredotočajo na kvantitativne kazalce razlik med spoli, npr. razlike v plačah med osebami, družbeno prepoznanimi kot moški in ženske, razlike v možnostih napredovanja,⁴ produktivnosti v publiciranju ipd., nekatere druge raziskave pa se pri raziskovanju akademskih prostorov osredotočajo na »mikropolitike« ter organizacijske kulture in njihovo prepletanje, ki so pri prej omenjenih raziskavah s poudarkom na kvantitativnih kazalcih pogosto potisnjene v ozadje (Acker in Armenti 2004). S poudarkom (tudi) na mikropolitikah se ob upoštevanju asimetričnih razmerij moči znotraj

3. V pričujočem besedilu uporabljam koncept R. Connell (Connell in Messerschmidt 2005; Connell 2012) namesto pretežno uveljavljenega koncepta patriarhalnosti, ki je na eni strani podvržen kritikam na podlagi predpostavk univerzalnosti in homogenosti patriarhalnosti, ter predpostavljene homogenosti izkušnji zatiranosti skozi patriarhalni družbeni sistem na drugi strani (Lloyd 2005). Izkušnje relativne (de)privilegiranosti na podlagi spola lahko učinkovito mislimo skozi prizmo medpresečnosti različnih družbenih kategorij, ki prečijo družbeno pozicioniranost subjekta, in ob upoštevanju nestabilnosti oziroma »odprtosti« obstoječih razmerij moči za mnogotere prakse uporov na različnih ravneh – oboje je zajeto v konceptu spolnega reda hegemone moškosti (Connell 2012).

4. V institucijah, kjer na vodstvenih položajih prevladujejo osebe, družbeno prepoznane kot moški, se simbolna moč, dodeljena na podlagi vodstvenega položaja, prekrije s simbolno močjo, izpeljano iz spolnega režima hegemone moškosti (Martin Yancey 1992).

institucije in prepletenosti slednjih s širše družbenimi strukturami eksplicitno naslavlja in analizira »racionalnost« oziroma disciplinske mehanizme, regulatorne prakse, ki tečejo v »ozadju« institucionalnega življenja (Mills in Berg 2010). Tudi raziskave na osnovi kvantitativnih kazalnikov so nedvomno pomembne, saj omogočajo vzpostavitev jasne legitimne podlage za ustrezno naslavljanje spolnih neenakosti na ravni institucionalnih politik v namene doseganja (večje) spolne enakosti, čeprav obstaja nevarnost, da se s poudarkom na individualnih kariernih potekih in »usodah« na osnovi liberalnega (feminističnega) pristopa prekrijejo strukturna razmerja, tj. »trajnost v spreminjanju« (Bourdieu 2010: 106), v katero lahko dobimo vpogled s sočasno obravnavo mikro (neformalne) organizacijske ravni. Raziskave o spolnem režimu visokošolskega prostora v evropskih državah in ZDA kažejo, da se osebe, družbeno prepoznane kot ženske, soočajo s številnimi ovirami (moškodomirana socialna omrežja, horizontalna, vertikalna in pogodbeno segregacija; izkušnje s seksualnim nadlegovanjem ipd.) (Romito in Volpato 2005; Monroe in drugi 2008; Fritsch 2015). Podobno ugotavljajo tudi raziskave, opravljene v Sloveniji (Arsenjuk, Novak in Urek 2013; Ule 2013; Arsenjuk in Vidmar 2015), na podlagi česar lahko sklenemo, da je spolni režim visokošolskega prostora prepleten s spolnim redom hegemonie moškosti.

3 Avtoriziran govor v okviru institucionalizirane produkcije vednosti

Za univerzitetni oziroma visokošolski prostor Bourdieu (2003) zapiše, da je prostor boja za resnico – za resnico tako o univerzitetnem svetu kot tudi o družbenem svetu oziroma univerzumu na splošno. Ob tem izpostavi, da so tovrstni boji sicer tudi sestavni del širšega družbenega življenja, čeprav za univerzitetni prostor velja pomembna specifičnost. Razsodbe, izhajajoče iz univerzitetnega sveta, so namreč med najmočnejšimi družbenimi rozsodbami (Bourdieu 2003: 141), saj je kot institucija avtorizirana za produciranje »resnic« oziroma, kot to poimenuje Fraser (1989), ekspertnih diskurzov.

Ekspertni diskurz je pri Nancy Fraser (1989) sicer obravnavan v kontekstu politike (interpretacij) potreb, a ga lahko prenesemo tudi v polje profesionalnih formacij v okviru institucionalizirane produkcije vednosti in »ekspertize«, ki – kot izpostavi Bourdieu (1991) – akterkam_jem, delujočim v njem, skozi oficializirani sistem klasifikacij podeljuje avtoriteto. Ta je razvidna skozi institucionalno podeljene »insignije« (znanstvene nazive, habilitacijske položaje) (Bourdieu 1991). Pogoji institucije tako vzpostavljajo reprezentativno_ega akterko_ja na avtoriziranem mestu govora, opremljeno_im z insignijo, ki omogoča prepoznanost akterke_ja, delujoče_ga v imenu in pod avtoriteto institucionalizirane produkcije vednosti (prav tam). Prek insignije je akter_ka opremljen_a s simbolno močjo sooblikovanja in (na podlagi skladnosti spolno zaznamovanih pravil polja z objektivnimi strukturami) sorazmernega utrjevanja prevladujočih socialnih praks na relaciji z »zunanjim« (ki je tudi »notranjim«) institucije (Bourdieu 1991; 2010). Teža dejanja izrekanja akterke_ja je tako pogojena z njeno_njegovo količino simbolnega kapitala, tj. družbeno priznanega in poznanega kulturnega ter ekonomskega kapitala, in z jezikovno kompetentnostjo (Bourdieu 1991; 2003).

V primeru govorka_ca, pozicionirane_ga na mesto institucionalizirane produkcije vednosti, avtoriziranega govora, je simbolni kapital večji in služi kot pomemben element v boju za »legitimno poimenovanje« oziroma definiranje resnice družbenega sveta (Bourdieu 2003). Glede na spolno zaznamovan režim institucije oziroma visokošolskega prostora, ki je tesno prepleten s širše družbeno prevlado hegemonne moškosti, se simbolni kapital, izhajajoč iz prepoznanosti, povezuje s simbolno močjo moške prevlade (Bourdieu 2010). Slednja se vzdržuje tudi skozi jezikovne izmenjave oziroma prakse, v tem kontekstu pa je pomembno vprašanje, kdo lahko govori s tovrstnih pozicij (Roof in Weigman 1995) in na kakšen način (lahko) govori.

Roof in Weigman (1995) se v svojem delu sicer ne osredotočata na način govora, temveč obravnavata produkcijo vednosti (s poudarkom na vednosti o marginaliziranih družbenih skupinah) predvsem skozi perspektivo individualne družbene umeščenosti avtorizirane_ga govorka_ca, ki jo_ga prečijo številne družbene modalitete in družbena razmerja moči. Družbeni_a akter_ka tako nikoli ne govori s »čiste« pozicije akademi_ka_čarke, temveč z omenjene pozicije, ki je obarvana s preostalimi, mnogoterimi (dis) identitetnimi pozicijami, ki se prelivajo tudi v produkcijo govora v imenu institucionalizirane produkcije vednosti, umeščene v družbeno, prepredeno z razmerji moči. Na podlagi tega lahko dejanja izrekanja oziroma produkcije govora v okviru visokošolskega prostora, upoštevajoč njegovo prepletenost s habitualiziranimi diskurzivnimi praksami spolnega reda in z njim zaznamovanih pravil igre specifičnega polja, obravnavamo tudi kot kontinuirane procese reprodukcije spolnega reda in režima, potekajoče skozi reiteracije regulatornih norm, performativnih učinkov govora in diskurza (Butler 2011; Šriбар 2013).

Feministična lingvistka S. Mills (2008) razmerje med spoli (oziroma spolnim zaznamovanjem) in jezikom konceptualizira skozi dve (sočasni) prevladujoči vlogi tega odnosa, tj. določujočo in prilagoditveno vlogo jezika. Po prvi vlogi jezik določa spol, po drugi pa je družbeno-kulturno razmerje do spola tisto, ki učinkuje (tudi) na jezik (prav tam). Tema dvema funkcijama, ki prevladujoče označujeta razmerje med spolom, jezikom in družbo, S. Mills dodaja še tretji tip, kjer jezik ne odseva in ne utrjuje obstoječega razmerja med spoli, temveč ga izziva (Mills 2003 v Šriбар 2013), ko presega habitualizirane načine govora, pisanja in interpretiranja, izhajajoče iz institucionaliziranih kontekstov in medosebnih interakcij (Toolan 1990 v Mills 2008). Tovrstne habitualizirane načine govora Bourdieu (1991: 77) konceptualizira kot lingvistični habitus, produkt dolgotrajnih relacij s pogoji polja, oblikovanih v praktične sheme in praktični čut – »čut za igro«. V okviru lingvističnega habitusa se tako vzpostavljajo utečene jezikovne prakse, ki skozi kontinuiteto prevzemajo obliko samoumevnega in sovzpostavljajo »občutek mesta« individuuma, ki (ohlapno) uokvirja individualno delovanje, tudi prek vzpostavljanja občutka individualne meje, tj. kaj in kako lahko individuuum govori (prav tam). Znotraj procesa jezikovnih praks tako tečejo tudi procesi samocenzuriranja in samokorekcij, na podlagi katerih družbeni_a akter_ka ostaja znotraj »meje« habitusa kot praktičnih shem delovanja. Samocenzuriranja v tem kontekstu ne moremo razumeti v konvencionalnem smislu, kjer se akter_ka zaveda mnogoterih možnosti delovanja, a se zaradi pričakovanih oziroma predvidenih sankcij ob prestopanju meja zavestno zadržuje znotraj oblikovanega »občutka mesta«, temveč gre za – kot opozarja Bourdieu (1991) – praktični občutek sprejemljivega v smislu predrefleksivnih orientacij.

Občutek sprejemljivosti tovrstnih predrefleksivnih orientacij se v primeru jezikovnih praks utrjuje tudi skozi specifičen značaj praks govora oziroma ekspertnega diskurza v okviru visokošolskega prostora. Slednji v primerjavi z govori, produciranimi v raznolikih družbenih prostorih, vsebuje dodatno težo legitimnosti, izpeljano iz avtoriziranosti mesta govora, ki je vzpostavljeno in omogočeno v skladnosti z družbenimi pogoji ter družbeno strukturiranostjo (tj. institucionalizirana produkcija vednosti, ki je družbeno prepoznana kot utemeljena na posebnih pogojih produkcije, npr. »objektivnost«, oziroma utemeljena na videzu »znanstvene nevtralnosti«) (Bourdieu 2003). Iz te skladnosti se izpeljuje govor, prepoznan kot legitimen, ki kot tak vsebuje zahteve po »slišanju, verjetju in podreditvi« (Bourdieu 1991: 73).

Jezikovne prakse visokošolskega prostora, med katere lahko štejemo tudi izrazito prevladujočo rabo moškega slovničnega spola v generični obliki, tako lahko mislimo kot procese utrjevanja formaliziranega lingvističnega koda, s čimer se na podlagi simbolne moči avtoriziranega govora utrjuje tudi stalnost prevladujočih (spol zaznamujočih) družbenih praks, odsevajočih se v formaliziranem jezikovnem kodu. Slednji se, kot opozarja Bourdieu (2003), v lastni kontinuiteti uveljavlja brez večje razprave. Odsotnost razprave Bourdieu (prav tam) v primeru jezikovnih praks sicer razlaga na podlagi relativne arbitrarnosti⁵ in odsotnosti večjih interesov, povezanih z različnimi možnostmi strukturiranosti lingvističnega habitusa, kar omogoča in poustvarja tekočo formalizacijo, tesno povezano s simbolnim nasiljem, skozi katerega »dati formo« pomeni dati formo, ki je prepoznana kot legitimna, ustreza:

Moč forme /.../ je prav ta simbolna moč, ki omogoča moči, da se polno izvršuje, tako da se pritaji kot moč in da dopusti, da jo vsi priznavajo, odobravajo, sprejemajo, zato ker se je prikazala kot univerzalnost – univerzalnost uma ali morale (prav tam: 137).

Skozi reprodukcijo avtoriziranega govora na osnovi jezikovnega koda, h kateri prispeva tudi govor v okviru institucionalizirane produkcije vednosti, se tako utrjuje prepletenost med družbenim in jezikom. Tovrstni formalizaciji oziroma moči forme kot simbolni moči lahko v primeru jezikovnih praks v kontekstu visokošolskega prostora sledimo skozi cisnormativnost in heteronormativnost lingvističnih praks, ki reproducirajo asimetrična družbena razmerja moči, neprepoznana kot taka in potekajoča v okviru družbene hegemonije hetero- in cisnormativnosti.

5. Kot primer relativne arbitrarnosti Bourdieu (2003) navaja primer prometnih predpisov (relativna arbitrarnost vožnje po levi ali desni strani), ki jih skozi primerjavo izenačuje z lingvističnim kodom. Tovrstna poenostavljena izenačitev in lahkotnost obravnave habitualiziranega jezikovnega koda je na tem mestu možna le ob odsotnosti analize lingvističnega habitusa mimo družbenih razmerij moči.

4 Cisnormativnost in moškosrediščnost jezika

V kontekstu spolne zaznamovanosti jezika lahko družbena asimetrična razmerja moči, reproducirana skozi jezik, razgrnemo skozi možnost jezikovne spolno zaznamovane pozicioniranosti zgolj na eni izmed dveh oziroma pogojno treh možnih spolno zaznamovanih jezikovnih pozicij, pri čemer slovnični srednji spol predstavlja praktično nesprejemljivo pozicijo zaradi močne konotacije drugosti, ki jo *ono* vsebuje. Oseba je tako lahko v jeziku pozicionirana na dveh spolno zaznamovanih pozicijah,⁶ tj. ali kot moški ali ženski slovnični spol, s čimer jezik odraža in reproducira hegemonijo cisnormativnosti (tj. po določujoči in prilagoditveni funkciji jezika na relaciji z družbenim) (Mills 2008), ki jo definiramo kot družbeno strukturiranost, utemeljeno na biološkem determinizmu in na predpostavki skladnosti spola, pripisanega ob rojstvu, s spolom osebe (tj. s spolno identiteto). Konstitutivni element cisnormativnosti je spolni binarizem, tj. prevladujoča predpostavka, da obstajata le dva »biološka spola« (Bauer 2014) in iz njiju izpeljani spolni identiteti. Vzporedno s cisnormativnostjo lahko mislimo tudi heteronormativnost – heteroseksualno matrico oziroma hegemonijo heteronormativnosti (slednji izraz ustrezneje prikaže ranljivost heteronormativnosti za prakse upora v primerjavi z bolj togo, fiksno matrico) (Castro Varela, Dhawan in Engel 2011) kot družbene strukturiranosti, ki jo lahko prikažemo z enačbo »biološki« spol = družbeni spol = spolna identiteta = heteroseksualna želja (Butler 2001). Oba sistema se medsebojno podpirata: heteronormativnost za lastni hegemoni položaj potrebuje zgolj dva spola, vzpostavljena kot komplementarna (moški in ženski spol), ta njuna komplementarnost in heteroseksualiziranost pa se ob pluraliteti spolov (in seksualnih (dis)identitetnih pozicij, ki se v določeni meri oblikujejo tudi glede na spol) destabilizirata. Cisnormativnost kot družbena strukturiranost tako privilegira, torej podeljuje določene družbene »bonitete« družbeni skupini oseb, ki so cisspolne (tj. katerih spol, pripisan ob rojstvu, je enak spolu, s katerim se identificirajo), medtem ko je obstoj oseb, katerih spol se ne uumešča v spolni binarizem (moškega ali ženskega spola) oziroma ga presega, potisnjen v nevidnost (Finn Enke 2012a; 2012b). S konceptom *cisspolnosti* se prek eksplisitnega poimenovanja (*cis*) v ospredje postavlja normativna pozicija (ki sicer vlada s pozicije nevidnega, nedefiniranega, na videz univerzalnega) (Finn Enke 2012b). Ko je govor o transspolnih osebah, se namreč na podlagi cissnormativnosti postavlja družbeno pričakovanje posebne označbe transspolnosti (eksplicacije), ki hkrati tudi razbija oziroma zmanjšuje »avtentičnost« spola osebe (transspolna ženska se tako ne vzpostavlja kot ženska, temveč kot *transspolna* ženska) (prav tam; Johnson 2013). Rabo cisspolnosti tako lahko mislimo kot eksplicacijo norme in privilegiriranosti ter kot poskus njene destabilizacije, saj se z eksplicacijo cisspolnost poskuša vzpostaviti zgolj kot ena izmed možnosti spolne (samo)zaznamovanosti (Bauer 2014; Finn Enke 2012a; 2012b; Johnson 2013). Raba koncepta cisspolnosti je tako ena izmed mnogoterih (in možnih) praks upora, ki potenci-

6. Angleški jezik na drugi strani omogoča spolno zaznamovano pozicijo za spolno nebinarne osebe – *they*, hkrati je tudi bolj inovativen pri vzpostavljanju novih spolno zaznamovanih jezikovnih pozicij (npr. *ze*), medtem ko se v slovenščini z namenom preseganja spolnega binarizma v jeziku lahko uporablja podčrtaj v pisni komunikaciji ter zapis končnic moškega in ženskega slovnicega spola s poševnico pri pridevnih, glagolih in samostalnikih.

alno destabilizirajo cisnormativno družbeno ureditev, ne naslavlja pa odsotnosti ustreznih spolno zaznamovanih jezikovnih pozicij za osebe, katerih spol presega spolni binarizem.

4.1 Jezikovni redukcijem

Jezik lahko – kot ugotavljamo že zgoraj – mislimo kot orodje utrjevanja družbenega reda, hkrati pa tudi kot polje bojev (kdo ima pravico govoriti, na kakšen način ter v katerih kontekstih in s katerih položajev) (Holmes 2006). Boje in njihove poteke je smiselno obravnavati vzporedno z upoštevanjem vrednotnih sistemov in družbenih struktur, zaznamovanih s spolnim redom hegemonne moškosti (Mills 2008). Slednji se odseva in poustvarja tudi skozi formalizirani jezikovni redukcijem na moški slovnični spol, katerega raba se v kontekstih množine, kjer so v skupini samo ali številčno prevladujoči moški, pa tudi v skupinah, kjer so številčno prevladujoče ženske, kaže kot nevtralna, čeprav nujno prispeva k izbrisu oziroma odsotnosti oseb, spolno zaznamovanih kot ženske (Leskošek 2000) (pa tudi oseb ostalih mnogoterih spolov). Tak izbris Kleinman (2002: 302) z namenom opozarjanja na tovrstni izbris poimenuje kot *simbolno anihilacijo*, ki jo lahko obravnavamo kot enega izmed elementov heteronormativnega diskurza (Motschenbacher 2010) oziroma kot simbolno nasilje, izvajano skozi formalizacijo lingvističnega koda in njegovo kontinuirano reprodukcijo z avtoriziranih mest govora (tudi v okviru visokošolskega prostora), torej govora, prepoznanega kot legitimnega.

V kontekstu rabe moškega slovničnega spola kot generičnega Vesna Leskošek (2000) opozarja na njegove učinke, in sicer na izgubo ženskih imen v času. Uporaba moškega slovničnega spola v generični obliki namreč predpostavlja moške akterje dogajanj, kar pomeni, da dogodki moških prekrivajo tudi ženske, univerzalnost uporabe moškega slovničnega spola pa se tako izpelje v univerzalnost moškega delovanja in pasivnost ženskega delovanja: »S takšno uporabo *prikrijemo razlike* oziroma neenakosti med moškimi in ženskami ter žensko participacijo v zgodovini« (prav tam: 414). Pri tem dodaja, da bi o nevtralnosti rabe moškega slovničnega spola kot generičnega lahko govorile_i le ob izpolnjeni predpostavki o enaki participaciji na podlagi enakopravnih pogojev (tj. ob odsotnosti razlik v možnostih), saj bi tako lahko predpostavljale_i, da sta v moški generični obliki zajeta tako moški kot tudi ženski spol (prav tam). Izpolnitev tovrstne predpostavke vseeno ni zadostna, saj je treba upoštevati, da jezik družbeno realnost (npr. enako participacijo spolov ob enakopravnih pogojih oziroma enakih možnosti participacije) ne le odseva, temveč jo tudi konstituira. Raba moškega slovničnega spola v generični obliki tako tudi ob vpeljavi predpostavke enakopravnih pogojev še zmeraj ostaja problematična z vidika prisotnosti ženskega slovničnega spola, saj se skozi jezikovne rabe moško še vedno vzpostavlja kot univerzalno, četudi – ob predpostavljajanju enakih možnosti participacije – nevtralno. Problem rabe moškega slovničnega spola kot generičnega tako kljub hipotetičnemu izpolnjevanju omenjene predpostavke še vedno ostaja, tokrat sicer jasneje lociran v univerzalnosti moškega slovničnega spola in zaznamovanosti ženskega (Leskošek 2000; Mills 2008) ali, kot zapiše Šribar (2013: 159): »Ker jezik implicira družbena razmerja moči, je vladajoča raba generičnega moškega spola v nasprotju z načelom družbene enakosti spolov /.../«.

Raba moškega slovničnega spola kot generičnega se s strani jezikoslovk_cev večinoma legitimira na podlagi spolne nezaznamovanosti moškega spola in z njegovo *nadspolnostjo* oziroma spolno izpraznjenostjo, ki se po mnenju večine jezikoslovk_cev dokazuje z vsakdanjo rabo (Leskošek 2000). Argument je pravzaprav prazen: predpostavljena spolna nezaznamovanost moškega slovničnega spola se namreč dokazuje z vsakdanjo rabo, ki je močno vpeta v – ter z njo pogojena – formalizirano in z na videz nevtralnimi slovničnimi pravili obremenjeno strukturo jezika ter zaznamovanostjo ženskega spola. Sočasni rabi moškega in ženskega slovničnega spola se – skupaj z zgoraj omenjenimi argumenti – nasprotuje tudi z dejstvom »neekonomičnosti« besedila, katerega obvestilnost s koherentno rabo moških in ženskih slovničnih spolov postane manj relevantna oziroma celo nerelevantna (prav tam).

Za prikaz jezikovnega redukcionalizma na moški slovnični spol skozi njegovo generično rabo se lahko naslonimo tudi na preliminarne izsledke, pridobljene z raziskavo, izvedeno v okviru magistrskega dela (Perger 2015). Namen raziskave je bilo analizirati percepcije seksizma med osebami, zaposlenimi na strokovnih in pedagoških delovnih mestih v visokošolskem prostoru. Po osrednji predpostavki raziskave se namreč prisotnost seksizma v določenih prostorih zaznava na podlagi subjektivne konceptualizacije seksizma, ki uokvirja njegovo individualno zaznavanje. Poleg na percepcijo seksizma se je raziskava osredotočala na konceptualizacije spolov, ki podpirajo konceptualizacije seksizma. V analizi so tako bile povezane tri glavne teme, tj. subjektivne konceptualizacije spolov in razmerij med njimi, na njih utemeljene subjektivne konceptualizacije seksizma in njegove percepcije v okviru visokošolskega prostora. Skozi raziskavo so bila izpostavljena glavna področja zaznanega in neposredno doživetega seksizma (tj. usklajevanje starševske in profesionalne vloge, objektivifikacija telesa, jezik). V prvi fazi obdelave podatkov, pridobljenih s polstrukturiranimi poglobljenimi intervjuji, so bili slednji transkribirani, čemur je sledila kvalitativna obdelava podatkov po ustaljenih pravilih odprtega kodiranja (Vogrinc 2013).

Kljub majhnosti vzorca raziskave, v katero je bilo vključenih 11 oseb, zaposlenih na pedagoških in strokovnih delovnih mestih na izbrani fakulteti Univerze v Ljubljani,⁷ in dejstvu, da raziskava pravzaprav še poteka, lahko na podlagi prvih ugotovitev pridobimo površen vpogled v razsežnost jezikovnega redukcionalizma v kontekstu visokošolskega prostora ob opozorilu, da podatki prikazujejo stanje ene izmed fakultet in da podatki, pridobljeni skozi vsebinsko analizo dobesednih prepisov poglobljenih intervjujev, nudijo vpogled v lingvistični habitus intervjuvanih oseb, ne pa nujno tudi v njihov oficializirani govor v okviru institucionalizirane produkcije vednosti. Omenjena elementa (lingvistični habitus in oficializirani govor) sta – ob upoštevanju habitualiziranosti in predrefleksivnosti praktičnega (lingvističnega) čuta – sicer v določeni meri povezana, tudi upoštevaajoč dejstvo, da so bile intervjuvane osebe vključene v raziskavo ravno na podlagi avtoriziranega

7. Vzorec je vključeval 7 žensk in 4 moške na različnih položajih formalizirane hierarhije v visokošolskem prostoru. Pridobljen je bil z metodo snežne kepe (za osebe z neposredno izkušnjo seksizma znotraj visokošolskega prostora) ter z namenskim neslučajnostnim vzorčenjem ob upoštevanju kriterijev pozicioniranosti osebe v formalizirani hierarhiji visokošolskega prostora in habilitacijskega naziva.

mesta, ki ga zasedajo v visokošolskem prostoru, a te povezave na tem mestu ne moremo legitimno izpeljati.

Analiza prvih ugotovitev vseeno kaže na prevladujočo rabo moškega slovničnega spola v generični obliki, tj. ko se referira ne le na osebe, ki so družbeno prepoznane kot moški, temveč tudi na osebe ostalih spolov, kar je razvidno iz spodnje tabele. Na podlagi prepisa intervjuja in vsebinske analize prepisa so bile v stolpec uporabe moškega slovničnega spola kot generičnega uvrščene besede, ki so se – ob upoštevanju konteksta – nanašale na različne spole (npr. študenti, ko se referira na študente_ke, v stolpec *alternative* pa so bile uvrščene tiste oblike, ki generično rabo moškega slovničnega spola na različne načine presegajo (npr. sočasna raba moškega in ženskega slovničnega spola, raba ženskega slovničnega spola v generični obliki ipd.). Stolpec na levi strani zraven izmišljenega imena intervjuvane osebe prikazuje odstotek rabe moškega slovničnega spola v generični obliki.

Tabela 1: Raba moškega slovničnega spola v generični obliki.

		Uporaba moškega slovničnega spola v generični obliki	Drugo
Eva	63 %	19	11
Mateja	39 %	14	22
Andrej	50 %	5	5
Jasna	29 %	4	10
Nika	74 %	14	5
Maja	50 %	8	8
Bojan	68 %	15	7
Tjaša	38 %	5	8
Katarina	39 %	20	31
Janez	74 %	40	14
Oliver	77 %	10	3
Skupaj	56 %	154	119

Skupni odstotek rabe moškega slovničnega spola kot generičnega je sicer 56 %, pri čemer je razpon med najnižjim deležem rabe moškega slovničnega spola kot generičnega (29 %) in najvišjim deležem (77 %) precej visok. Opazimo lahko tudi, da je raba moškega slovničnega spola kot generičnega višja pri moških (67 %) in nižja pri ženskah (47 %), hkrati pa mestoma izjemno nizek delež rabe moškega slovničnega spola kot generičnega (npr. 29 %, 38 %, 39 %) oziroma prevladujoča uporaba drugih oblik kaže, da obstajajo ustrezne in učinkovite alternative rabi moškega slovničnega spola v generični obliki. V teh primerih lahko tovrstno rabo jezika umestimo v tretjo možnost razmerja med jezikom in spoli, kot jo konceptualizira Mills (2003 v Šribar 2013), kjer jezik načeloma sicer utrjuje razmerje med spoli, a proces spolnega zaznamovanja in

spolno zaznamovanih razmerij moči med spoli ni določen, temveč nestabilen in odprt za transformativne potencialne tistih jezikovnih praks, ki spolni binarizem in moškocentričnost kot elementa uveljavljenega jezikovnega koda ter seksizem v jeziku učinkovito presegajo.

Intervjuvane osebe so sicer pri ocenjevanju lastne rabe moškega slovničnega spola kot generičnega oziroma rabe drugih slovničnih spolov v veliki meri odgovarjale, da sočasno uporabljajo tako moški kot tudi ženski slovnični spol, ko referirajo na skupine, sestavljene iz oseb, ki so družbeno prepoznane kot moški in ženske, pa tudi druge oblike naslavljanja, ki prepoznavajo pluralnost spolov, npr. podčrtaj (v pisni komunikaciji), ki v nasprotju z rabo poševnice spolni binarizem presega, ko vzpostavlja prostor naslavljanja za spole izven normativnega spolnega binarizma. S tem podčrtaj odpira prostor za vse spolne končnice, ki (še) niso slovnično normirane oziroma vključene v formalizirani kod, obenem pa izpostavlja ranljivost, nestabilnost spolnega binarizma (Hornscheidt 2008 v Motschenbacher 2010: 42):

»Generični spol. Tu sem jaz videla za sebe, da sem še zelo nerodna. Velikokrat uporabljam spol, ki ni generičen, ker v bistvu je moški, tako (55_4). /.../ Ampak tako na splošno se mi zdi, da ga ne uporabljam kaj dosti. /.../ Slash tudi (4_56), podčrtaj sem šele zdaj, ko se je uveljavil. (4_57) Če so samo ženske, potem samo žensko (4_58)« (Jasna 2015).

»Mislim, da vse možne načine uporabljam. Pazim, da naslavljam oboje in da sem pozorna na spol, gotovo pa se mi kdaj zgodi, da uporabim študenti, da kdaj uporabljam študentke, pa recimo so v skupini tudi fantje (59_6)« (Maja 2015).

Eno izmed vprašanj v intervjuju je udeleženke_ce – kot že omenjeno – neposredno spraševalo po rabi moškega slovničnega spola v generični obliki. Pri tem se mestoma kaže tudi diskrepanca med samooceno (izpostavljanje poskusov preseganja oziroma izogibanja rabi moškega slovničnega spola kot generičnega) in dejansko pogostostjo rabe moškega slovničnega spola v generični obliki med intervjujem. Ob tem je seveda treba upoštevati, da je intervju predstavljal posebno enoto interakcije, katerih značilnosti ne moremo posplošiti izven tega konteksta, hkrati pa to enoto lahko obravnavamo tudi s pomočjo Goffmanovih konceptov (1990), na podlagi katerih jo lahko mislimo kot »oder«, na katerem se je odvijal performans oseb, zaposlenih na pedagoških in strokovnih delovnih mestih v visokošolskem prostoru, z namenom čim bolj uspešnega konstituiranja – glede na namen raziskave torej čim manj seksistične – definicije realnosti. Prej omenjeno diskrepanco lahko ponazorimo s primerom Bojana:

»Običajno poskušam oboje uporabiti (7_52)« (Bojan 2015).

Vsebinska analiza prepisa pogovora z njim kaže, da je med intervjujem uporabljal moški slovnični spol v generični obliki v 68 % primerov (podobno velja za Janeza, Oliverja in Niko). Odgovore na neposredno vprašanje o rabi moškega slovničnega spola tako lahko mislimo skozi koncept odra, dejansko rabo moškega slovničnega spola med intervjujem pa kot vpogled v zaodrje oziroma zdrse (ob utečenem delovanju individualnega socialnega lingvističnega habitusa) (Goffman 1990). Zdrsi so namreč (prav tam) sestavni del vsakega performansa, saj slednji vsebuje tudi elemente, ki jih težje nadzorujemo in kamor

lahko z Bourdieujevo (1991) konceptualizacijo habitusa kot predrefleksivnih praktičnih shem delovanja uvrstimo tudi jezikovne prakse.

Nekatere izmed intervjuvanih oseb (z najvišjimi deleži rabe moškega slovničnega spola kot generičnega) rabo moškega slovničnega spola kot generičnega zagovarjajo z argumentom statusa quo (»tako pač je«), z naslonitvijo na »naravo« (oziroma samce in samice) in na »pravilnost« jezika, torej na jezikovni kod in pravila (Bourdieu 1991), ki moški slovnični spol vzpostavlja kot generičen in na videz nevtralen, medtem ko je ukvarjanje s seksizmom v jeziku posredno opredeljeno kot minorna zadeva:

»Ja, to je, veste kaj, jezik je pač jezik. Jezik je jezik. Jezik je dejstvo. In to nastajajoče dejstvo. /.../ in da je potem moški spol generičen za vse, pač to tako je. Podobna logika bi bila, da je potem, kot smo rekli, narava seksistična, ker je večinoma naredila samce in samice, ne pa nespolna bitja (10_70). /.../ Jezik je treba pravilno uporabljati, (10_70) biti pozoren na stvari, ki so pomembne v jeziku, to je na njegovo simbolno vrednost v določenih položajih, ne pa se vznemirjati nad temi stvarmi, kot je [raba moškega slovničnega spola v generični obliki] ...« (10_71) (Janez 2015).

»Če pa govorimo še o spolu na splošno, moški spol je nezaznamovan, kar pomeni, da se v uradnih nazivih lahko moški spol uporablja tudi pri ženskah, če to jasno na začetku poudarimo, mislim, da ne bi smelo biti sporno (11_41)« (Oliver 2015).

Zanimiv je tudi pregled samonaslavljanja intervjuvanih oseb med intervjujem, pri čemer je treba najprej opozoriti, da raba specifičnega zaimka sicer ne odraža nujno spola osebe, upoštevajoč rigidnost spolnega binarizma v jeziku, ki akterkam_jem omogoča zgolj pozicioniranost na dveh medsebojno izključujočih spolno zaznamovanih pozicijah, tj. ali moški ali ženski slovnični spol. Slednje namreč akterkam_jem onemogoča jezikovne spolno zaznamovane pozicije izven spolnega binarizma. V pričujoči raziskavi so se sicer vse osebe identificirale znotraj spolnega binarizma (ali kot moški ali kot ženske), zato je tovrstna analiza možna brez predpostavljjanja spola intervjuvane osebe zgolj na podlagi uporabljenega zaimka.

V spodnji prikaz so bile vključene samo osebe, ki se identificirajo kot ženske, saj pri moških tovrstnih praks samonaslavljanja s slovnično obliko spola, ki ni enak spolu, s katerim se identificirajo, ni bilo zaznati, kar je pravzaprav že zelo povedno glede tega, kako se »generičnost« moškega slovničnega spola vsiljuje tudi na individualno raven oseb, ki se identificirajo kot ženske. Odstotki na levi strani zraven izmišljenega imena predstavljajo delež, v katerem se je oseba naslavljala v ženskem slovničnem spolu, medtem ko je v stolpcih »samonaslavljanje /.../« zabeležena pogostost specifičnega naslavljanja v moškem ali ženskem slovničnem spolu. Za prikaz poteka analize samonaslavljanja v moškem in/ali ženskem slovničnem spolu pogledimo primer Eve; v njem so deli, pri katerih Eva govori o svoji percepciji stanja v visokošolskem prostoru oziroma o položaju žensk v njem, pri čemer uporablja moški slovnični spol, podčrtani:

»In potem se pač ženske odločijo ali ostanejo ali grejo (13_1), ker če vidijo, da morajo popolnoma zatajiti vrednote, katerim si zvest, ki jih ti imaš ... (1_18). In potem, če si izpostavljen posmehu, seveda, nekajkrat omeniš ... (1_9)« (Eva 2015).

Tabela 2: Raba ženskega slovničnega spola pri samonaslavljanju.

		Samonaslavljanje v moškem slovničnem spolu	Samonaslavljanje v ženskem slovničnem spolu
Eva	63 %	55	92
Mateja	78 %	25	93
Jasna	94 %	13	188
Nika	74 %	13	38
Maja	75 %	13	40
Tjaša	99 %	2	205
Katarina	87 %	17	123
Skupaj	87 %	118	758

Iz tabele je razviden širok razpon v praksah samonaslavljanja v moškem in ženskem slovničnem spolu (od najvišjega deleža naslavljanja v ženskem slovničnem spolu, tj. 99 %, do najnižjega, ki znaša 63 %). Ti podatki so pravzaprav zaskrbljujoči, saj se »generičnost« moškega slovničnega spola očitno močno vsiljuje tudi v govoru o sebi pri ženskah, kar kaže na to, da osebe, ki se identificirajo kot ženske, prevzemajo moški slovnični spol kot univerzalen. Zdrsi na moški slovnični spol se sicer največkrat zgodijo pri prehodu iz neposrednega pripovedovanja o lastnih izkušnjah (za katerega je značilna uporaba ženskega slovničnega spola) do pripovedovanja o lastnih izkušnjah z distance, s poskusa govora s perspektive ženske oziroma žensk, kot da bi z moškim slovničnim spolom intervjuvane osebe želele dati večjo »težo« lastnim izkušnjam prek distanciranja in abstraktne univerzalizacije, ki ju lahko dosežejo z vpeljavo moškega slovničnega spola, percipiranega in uporabljenega kot nezaznamovanega, nekako nekontaminiranega s subjektivnim oziroma zapolnjenega z objektivnim in potemtakem (na videz bolj) »veljavnim«.

Tovrstna prevladujoča raba moškega slovničnega spola je glede na kontekst pozicioniranosti akterke_ja v visokošolskem prostoru s prepoznano simbolno močjo »legitimnega« poimenovanja« družbene realnosti (Bourdieu 2001) problematična, saj se s tovrstnimi praksami reproducira tudi percepcija družbene realnosti. Slednja je tako zamejena z moškim slovničnim spolom, pa tudi s spolnim binarizmom, ki ga reproducirajo tudi nekatere alternativne jezikovne prakse (poševnica, sočasna raba moškega in ženskega slovničnega spola). Ob upoštevanju simbolne moči, pripadajoče visokošolskemu prostoru oziroma položajem, avtoriziranim za govor, lahko sklenemo, da tovrstne lingvistične prakse delujejo kot pomemben dejavnik reprodukcije družbenih razmerij moči – hegemonije hetero- in cisnormativnosti – oziroma kot simbolno nasilje spolnega zaznamovanja.

5 Prakse upora

V tem kontekstu se osredotočamo na že zgoraj omenjeno tretjo možnost razmerja med jezikom in družbo, kot jo opredeli Mills (2003 v Šribar 2013), tj. izzivanje, destabilizacijo družbenega razmerja moči med spoli z uporniškimi jezikovnimi praksami. V takem delovanju se manifestira svoboda za delovanje v okviru možnosti, sposobnosti

potrjevanja ali zavračanja določenih aktivnosti (tudi jezikovnih praks) kot sebi lastnih, torej prisotnih v praktičnem delovanju akterke_ja: »/S/topnje nedeterminacije so stopnje svobode« (Grosz 2010: 149). Taka svoboda hkrati pomeni tudi možnost ustvarjanja prihodnosti, neenake sedanjosti, s tem ko se v ohlapno definirano habitualizirano delovanje vpeljujejo tiste prakse, ki trčijo ob objektivne strukture, specifična pravila igre polja in formalizirane kode ter jih skozi tovrstne trke tudi (postopoma) zamikajo (Antić Gaber in Tašner 2010).

Take prakse lahko v jeziku Bourdieuja (2002) opredelimo kot prakse *nemisljivega*, prakse, ki so na relaciji z objektivnimi strukturami deležne teženj in poskusov izločanja, čeprav so v habitualiziranem delovanju akterke_ja – v skladu z nedeterminističnim oziroma ohlapnim sooblikovanjem habitusa oziroma z vedno neidentičnimi ponavljanji norm (Butler 1999) – prisotne v svoji potencialnosti. Tako tudi v kontekstu govora v institucionalizirani produkciji vednosti obstajajo mnogotere potencialnosti, ki jih lahko realiziramo in prek realizacije razkrijemo značaj tovrstnega avtoriziranega govora, prepoznanega kot legitimnega ter hkrati obremenjenega z razmerji moči in relativno privilegiranostjo. Obenem s takimi konkretnimi praksami »upora« produciramo tak oficializirani govor, ki je – zaradi značaja visokošolskega prostora – prepoznan kot legitimen, a obenem tudi občutljiv na družbena asimetrična razmerja moči, ki jih reproducirajo jezikovne prakse v svoji utečenosti, kot smo ugotovile_i zgoraj. S tem realiziramo potencialnosti svobode za ustvarjanje prihodnosti, neenake sedanjosti (Grosz 2010), saj s tovrstnimi praksami pripomoremo k razkroju tistih reprezentacij (ali odsotnosti reprezentacij) družbenih skupin, ki so podrejene socialnim in mentalnim strukturam (praktičnim shemam) (Bourdieu 1991).

Jezikovni redukcionizem, prisoten tudi v govoru institucionalizirane produkcije vednosti, tako lahko presegamo s konsistentno sočasno rabo moškega in ženskega slovničnega spola ali z rabo poševnice. S tako prakso sicer presegamo in izpostavljammo močno prevlado moškega slovničnega spola, obenem pa reproduciramo spolni binarizem in s tem nasilno odsotnost družbene skupine oseb, ki se ne identificirajo znotraj spolnega binarizma. Ko poleg lingvističnega redukcionizma upoštevamo še problematičnost cisnormativnosti in cisseksizma v jeziku, se kot najbolj učinkovita praksa izkaže raba podčrtaja. V nasprotju z rabo poševnice, ki predstavlja dve medsebojno izključujoči se jezikovni spolno zaznamovani poziciji (ali moški ali ženska), podčrtaj prepoznava in vzpostavlja prostor pluralnosti spolov onstran hegemonnega spolnega binarizma, obenem pa seveda presega tudi jezikovni redukcionizem na moški slovnični spol. Raba podčrtaja tako uspešno presega tako moškosrediščnost jezika kot tudi spolni binarizem ter s tem omogoča vsaj posredno, v podčrtaju omogočeno vidnost transspolnih oseb, katerih spol se umešča onstran spolnega binarizma. Ob tem je pomembno izpostaviti tudi, da raba podčrtaja v prostore avtoriziranega govora prihaja od »spodaj navzgor«, kot taktike drugega, ki se izvajajo, preigravajo na terenu »tuje moči« (de Certeau 1984). Raba podčrtaja se je namreč že uveljavila v individualni in (določeni) skupnostni rabi v namene (dis)identitetnega pozicioniranja izven spolnega binarizma, z vpeljavo v prostore avtoriziranega govora pa tovrstna praksa pravzaprav vstopa v prostor, močno zaznamovan z oficializiranim kodom, strukturiranim po pravilih družbene igre in asimetričnimi razmerji moči oziroma hetero- in cisnormativnosti.

Poleg rabe podčrtaja so na voljo še številne druge možnosti praks preseganja obstoječih družbenih razmerij moči spolnega reda, ki prepoznavajo živete realnosti, zaznamovane s pluralnostjo spolov, še-ne-zajetih v formalizirani lingvistični kod, npr. izogibanje rabi določenih besednih zvez (npr. »nasprotni« spol, ki implicira obstoj dveh spolov, raba množinske oblike – »spoli«, izogibanje rabi priimka osebe, družbeno prepoznane kot ženske, v svojilni obliki ipd.). Ob tem velja opozoriti tudi na prakso nekaterih tujih znanstvenih revij, ki v navodilih za avtorice_je že izrecno opominjajo na izogibanje rabi moškega slovničnega spola v generični obliki (npr. revija *Social problems*). Tovrstnih praks v Sloveniji ni zaznati v večji meri (npr. *Časopis za kritiko znanosti* v zavihku sicer zapiše »navodila avtoricam«, v nadaljevanju pa uporablja poševnico, podobno velja za *Družboslovne razprave* in *Teorijo in prakso*). Z namenom preseganja spolnega binarizma in prepoznavanja pluralnosti spolov je pred kratkim tudi Slovensko sociološko društvo na prijavnici za članstvo spremenilo razdelek o spolu člana_ice. V prejšnji verziji sta bili namreč na voljo le vnaprej dani možnosti moški ali ženski spol, v novejši različici pa možnosti niso dane vnaprej, kar odpre prostor za pluralnost spolov onstran spolnega binarizma. S tem Slovensko sociološko društvo sledi Ameriški sociološki zvezi, v kateri so z letom 2016 poleg spolnih kategorij moškega in ženske vpeljale_i kategorije transspolne ženske, transspolnega moškega, genderqueer in možnost samostojne navedbe pri »preferirani identiteti«. Tovrstna rešitev sicer ni optimalna, saj – kot smo že obravnavale_i zgoraj – transspolnost ohranja kot pojav, potreben specifikacije, kot pojav, ki je manj avtentičen kot cispolnost, ki ostaja nedefinirana in pozicionirana kot normativna, univerzalna (in kot taka ne potrebuje specifikacije, zahtevane pri transspolnosti). Problematična je tudi možnost »preferirana identiteta«, saj se s takšnim poimenovanjem vzpostavlja manjša avtentičnost določenih spolnih identitet, ki se jih obravnava kot pojave, ki se zgolj »preferirajo«. Na drugi strani se je Slovensko sociološko društvo z možnostjo samostojne navedbe lastnega spola izognilo nevarnosti ne celostnega naštevanja mnogoterih spolnih identitet, s tem pa tudi vsiljevanju katere koli možnosti, ki so na voljo. Hkrati je s tem izgubilo možnost za vzpostavljanje tega, kar Sara Ahmed (2006) poimenuje *queer moment*, disorientacijo v smislu eksplicacije pluralnosti spolov. Z eksplicitno navedenimi možnostmi (po vzoru ASA, a z določenimi popravki) se namreč na enakovredni ravni izpostavi pluralnost spolov, ki sicer (pogosto) ostaja nevidna za (cispolne) pripadnice_ke privilegiranih družbenih skupin.

6 Sklep

Jezikovne prakse na širši ravni kot tudi znotraj samega visokošolskega prostora ter v njegovih relacijah navzven odražajo, zrcalijo in obenem tudi reproducirajo širša družbena razmerja moči med spoli. S tega vidika so izrazito prevladujoča raba moškega slovničnega spola v generični obliki in spolno binaristične jezikovne prakse, skupaj s preostalimi jezikovnimi praksami, ki reproducirajo heteronormativnost, v kontekstu visokošolskega prostora problematične, saj se tovrstni govori producirajo s tistih položajev, ki so družbeno prepoznani in imajo kot taki precejšnjo simbolno moč oblikovanja resnic o družbeni realnosti. V okviru obstoječega oficializiranega lingvističnega koda to hkrati pomeni tudi

kontinuirano izvajanje simbolnega nasilja in reproduciranje družbenih asimetričnih razmerij moči prek jezikovnega redukcionalizma (na moški slovnični spol) in spolnega binarizma, ki preprečuje jezikovne spolno zaznamovane pozicije izven binarnosti spolov. S spolno binaristično strukturo jezika se tako določeni družbeni skupini nenehno preprečuje »prisotnost« v jeziku, s tem pa tudi v prepoznani družbeni realnosti. Percepcija, ki jo producira tak avtorizirani govor v okviru visokošolskega prostora, je tako tista percepcija, v kateri ni prostora za transspolne osebe, torej tista percepcija družbene realnosti, ki paradokсно ne zaznava in prepozna živeti realnosti.

Ob tem velja izpostaviti, da razmerje med avtoriziranim govorom oziroma produkcijo vednosti in družbenimi razmerji moči ni nikoli determinirano, temveč ostaja prostor bojev, v katerih se simbolni kapital, moč, ki jo uživajo visokošolski prostor kot mesto produciranja vednosti ter njegove_i avtorizirane_i akterke_ji, zalaga tudi v namene (in potencialne učinke) produciranja govora, ki ne izključuje in ki je izven institucionalizirane produkcije vednosti že prisoten. Simbolna moč vednosti se lahko »obrne sama proti sebi«, reflektira obstoječa družbena asimetrična razmerja moči ter (relativno) privilegiranost določenih družbenih skupin in nevidnost, izključenost drugih. S tovrstno refleksijo učinkov jezikovnega koda (reprodukcija spolnega reda hegemonije moškosti in cisnormativnosti) in z vpeljavo rabe učinkovitih alternativ (npr. podčrtaj), ki presegajo spolni binarizem in prevladujočo rabo moškega slovničnega spola v generični obliki, se potencialno destabilizira lingvistično kodirana cisnormativnost obstoječih prevladujočih jezikovnih praks, skupaj z redukcionalizmom na moški slovnični spol, ter presega nevidnost žensk in transspolnih oseb v jeziku. Ravno na podlagi dejstva, da gre za govor oseb, ki so avtorizirane za govor z močjo tako znotraj okvira visokošolskega prostora kot tudi v širši družbi, je pomembno, da se govori neizključujoče, predvsem pa na način, ki prepozna živete realnosti, torej da se govori jezik, ki (še) ni formaliziran z lingvističnim kodom niti avtoriziran za pojavnost znotraj tovrstnih institucij, ravno zato da se v polju vednosti odpirajo prostori boja za legitimacijo »še-utišanih« oziroma da se prek izkoristka in naslonitve na pripadajočo simbolno moč krepijo tisti neizključujoči govori, ki so izven institucionaliziranih prostorov produkcije vednosti že prisotni.

Literatura

- Acker, Sandra, in Armenti, Carmen (2004): Sleepless in academia. *Gender and education*, 16 (1): 3–24. Dostopno prek: https://www.ualberta.ca/~lgotell/OB_Articles/acker.pdf (11. 1. 2016).
- Ahmed, Sara (2006): *Queer phenomenology: Orientations, objects, others*. Durham: Duke University Press.
- Antić Gaber, Milica (2015): Strukturiranje slovenske družbe in spol kot strukturirana in strukturirajoča struktura. V M. Antić Gaber (ur.): *Zahtevna razmerja: Spol, strukturne ovire in priložnosti*: 7–20. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Antić Gaber, Milica, in Tašner, Veronika (2010): Spremna beseda. V P. Bourdieu: *Moška dominacija*: 145–170. Ljubljana: Založba Krtina.
- Arsenjuk, Urška, Novak, Polona, in Urek, Mojca (2013): *Kariere žensk v številkah in biografijah*. V M. Ule, R. Šribar in A. Umek Venturini (ur.): *Ženske v znanosti, ženske za znanost*: Znan-

- stvene perspektive žensk v Sloveniji in dejavniki sprememb: 112–146. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV; Komisija za ženske v znanosti pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport RS.
- Arsenjuk, Urška, in Vidmar, Darja (2015): *Karijerne poti doktoric in doktorjev znanosti*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Bauer, Robin (2014): *Queer BDSM intimacies: Critical consent and pushing boundaries*. London: Palgrave Macmillan.
- Bevan, Valerie, in Learmonth, Mark (2012): »I wouldn't say it's sexism, except that ... It's all these little subtle things«: Healthcare scientists' accounts of gender in healthcare science laboratories. *Social studies of science*, 43 (1): 136–158. Dostopno prek: <http://sss.sagepub.com/content/43/1/136.abstract> (11. 1. 2016).
- Bourdieu, Pierre (1991): *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (2002): *Praktični čut*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Bourdieu, Pierre (2003): *Sociologija kot politika*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Bourdieu, Pierre (2010): *Moška dominacija*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Bourdieu, Pierre, in Loič, Wacquant (2006): *Govorica, spol in simbolno nasilje*. V T. Kramberger in Drago B. Rotar (ured.): *Načela za reflektivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*: 87–124. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales.
- Butler, Judith (1999): »Performativity's social magic«. V R. Shusterman (ur.): *Bourdieu: A critical reader*: 113–128. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Butler, Judith (2001): *Težave s spolom: Feminizem in subverzija identitete*. Ljubljana: ŠKUC.
- Butler, Judith (2011): *Bodies that matter: On the discursive limits of »sex«*. New York: Routledge.
- Castro Varela, Maria do Mar, Dhawan, Nikita, in Engel, Antke (2011): *Hegemony and heteronormativity: Revisiting »the political« in queer politics*. V M. d. M. Castro Varela, N. Dhawan in A. Engel (ur.): *Hegemony and heteronormativity*: 1–24. Farnham: Ashgate Publishing Limited.
- Coles, Tony (2009): *Negotiating the field of masculinity: The production and reproduction of multiple dominant masculinities*. *Men and masculinities*, 12 (1): 30–44. Dostopno prek: <http://jmm.sagepub.com/content/early/2007/11/12/1097184X07309502> (11. 1. 2016).
- Connell, Raewyn (2012): *Moškosti*. Ljubljana: Krtina.
- Connell, W. Raewyn in Messerschmidt, W. James (2005): *Hegemonic masculinity: Rethinking the concept*. *Gender and society*, 19: 829–859. Dostopno prek: <http://gas.sagepub.com/cgi/content/abstract/19/6/829> (11. 1. 2016).
- De Certeau, Michel (1984): *The practice of everyday life*. Los Angeles: University of California Press.
- Finn Enke, Anne (2012a). *Introduction*. V A. Finn Enke (ur.): *Transfeminist perspective in and beyond transgender and gender studies*: 1–15. Philadelphia: Temple University Press.
- Finn Enke, Anne (2012b). *The education of little cis*. V A. Finn Enke (ur.): *Transfeminist perspectives in and beyond transgender and gender studies*: 60–77. Philadelphia: Temple University Press.
- Fraser, Nany (1989): *Unruly practices: power, discourse, and gender in contemporary social theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Fritsch, Nina-Sophie (2015): *At the leading edge - does gender still matter? A qualitative study of prevailing obstacles and successful coping strategies in academia*. *Current sociology*, 63 (4): 547–565. Dostopno prek: <http://csi.sagepub.com/content/63/4/547.abstract> (11. 1. 2016).
- Goffman, Erving (1990): *The presentation of self in everyday life*. London: Penguin Books.

- Grosz, Elizabeth (2010): Feminism, materialism, and freedom. V D. Coole in S. Frost (ur.): *New materialisms: Ontology, agency, and politics*: 139–157. Durnham: Duke University Press.
- Holmes, Janet (2006): *Gendered talk at work: Constructing social identity through workplace interaction*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Johnson, R. Julia (2013): Cisgender privilege, intersectionality, and the criminalization of CeCe McDonald: Why intercultural communication needs transgender studies. *Journal of international and intercultural communication*, 6 (2): 135–144. Dostopno prek <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17513057.2013.776094> (11. 1. 2016).
- Kleinman, Sherryl (2002): Why sexist language matters. *Qualitative sociology*, 25 (2): 299–304. Dostopno prek: http://uncadvocatesformdphdwomeninscience.web.unc.edu/files/2014/03/Kleinman_QualitativeSociology_2002.pdf (11. 1. 2016).
- Leskošek, Vesna (2000). Med nevtralnostjo in univerzalnostjo uporabe moškega slovničnega spola. *Časopis za kritiko znanosti*, 28 (200–201): 409–426. Ljubljana: Študentska založba.
- Lloyd, Moya (2005): *Beyond identity politics: Feminism, power and politics*. London: Sage Publications Ltd.
- Martin Yancey, Patricia (1992): Gender, interaction, and inequality in organizations. V C. L. Ridgeway (ur.): *Gender, interaction, and inequality*: 208–232. New York: Springer-Verlag New York Inc.
- McNay, Lois (2005): Agency and experience: Gender as a lived relation. V L. Adkins in B. Skeggs (ur.): *Feminism after Bourdieu*: 175–190. Oxford: Blackwell Publishing.
- Mills, David, in Berg, M. Louise (2010): Gender, disembodiment and vocation: Exploring the unmentionables of British academic life. *Critique of anthropology*, 30 (4): 331–353. Dostopno prek: <http://coa.sagepub.com/content/30/4/331.short> (11. 1. 2016).
- Mills, Sara (2008): *Language and sexism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Monroe, Kristen, Ozyurt, Saba, Wrigley, Ted, in Alexander, Amy (2008): Gender equality in academia: Bad news from the trenches, and some possible solutions. *Perspective on politics*, 6 (2): 215–233. Dostopno prek: [doi:10.1017/S1537592708080572](https://doi.org/10.1017/S1537592708080572) (11. 1. 2016).
- Motschenbacher, Heiko (2010): *Language, gender and sexual identity: Poststructuralist perspectives*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Perger, Nina (2015). *Percepcija seksizma v visokošolskem prostoru*. Magistrsko delo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Ridgeway, L. Cecilia (2011). *Framed by gender: How gender inequality persists in the modern world*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Romito, Patrizia, in Volpato, Chiara (2005): Women inside and outside Academia: A struggle to access knowledge, legitimacy and influence. *Social science information*, 44 (1): 4–63. Dostopno prek: <http://ssi.sagepub.com/content/44/1/41.abstract> (11. 1. 2016).
- Roof, Judith, in Weigman, Robyn (1995): Introduction: Negotiating the question. V J. Roof and R. Weigman (ur.): *Who can speak? Authority and critical identity*: ix–xi. Chicago: University of Illinois Press.
- Šribar, Renata (2013): Jezik kot razmerje ospoljene oblasti. V M. Ule, R. Šribar in A. Umek Venturini (ur.): *Ženske v znanosti, ženske za znanost: Znanstvene perspektive žensk v Sloveniji in dejavniki sprememb*: 148–161. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV; Komisija za ženske v znanosti pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport RS.
- Ule, Mirjana (2013): Kvalitativni in kvantitativni kazalci spolnih in drugih razmerij neenakosti v znanosti. V M. Ule, R. Šribar in A. Umek Venturini (ur.): *Ženske v znanosti, ženske za znanost*:

Znanstvene perspektive žensk v Sloveniji in dejavniki sprememb: 32–50. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV; Komisija za ženske v znanosti pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport RS.

Vogrinc, Janez (2013): Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Wacquant, Loic (2006): Metodološki relacianizem. V P. Bourdieu in L. Wacquant: Načela za reflektivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij: 55–62. Koper: Univerza na Primorskem; Znanstveno-raziskovalno središče; Založba Annales.

Viri

Časopis za kritiko znanosti: Navodila avtoricam. Dostopno prek: <http://ckz.si/navodila> (11. 1. 2016).

Družboslovne razprave: Navodila avtorjem. Dostopno prek: <http://druzboslovne-razprave.org/sl/navodila-avtorjem/> (11. 1. 2016).

Slovensko sociološko društvo: Obrazec za včlanitev. Dostopno prek: <http://www.sociolosko-drustvo.si/obrazec-za-vclanitev/> (29. 2. 2016).

Social problems: Instruction to authors. Dostopno prek: http://socpro.oxfordjournals.org/for_authors/index.html (11. 1. 2016).

Teorija in praksa: Navodila avtorjem. Dostopno prek: <http://www.fdv.uni-lj.si/revije/znanstvene-revije/teorija-in-praksa/navodila-avtorjem> (11. 1. 2016).

Social (In)Queery: Weigh in on the ASA's new gender categories. Dostopno prek: <http://socialinqueery.com/2013/08/22/weigh-in-on-the-asas-new-gender-categories/> (11. 1. 2016).

SUMMARY

The article analyses the androcentrism and cisnormativity in the language with the focus on the meaning of such linguistic practices in higher education, which is characterized with symbolic power constituted by authorization of higher education for the production of expert discourse. Following Bourdieu's work on symbolic power and symbolic violence, higher education as such along with positions, taken by individuals inside of it, can be defined in terms of authorized positions with symbolic power related to socially recognized role of higher education in production of expert discourses about social reality. Expert discourses in this context and their symbolic power are therefore an important part of constituting legitimate definitions and perceptions of social reality. The article is focusing on the 'ways' of speaking from authorized positions of higher education in relation to formalized linguistic code and its role in constituting specific perception of social reality in the frame of social asymmetrical power relations – gender order of hegemonic masculinity and cisnormativity.

Following Mills, the relationship between the language and perception of social reality can be characterized through its two dominant modes of functioning – the function of reproducing existing gender relations and the function of gendering through the language. Alongside these dominant modes of functioning, the third option of relationship between language and social reality can be observed, that is the option of destabilizing existing power relations through the language. Based on Mills' conceptualization, language dominantly mirrors existing asymmetrical power relations of hetero- and cisnormativity, evidently shown

through the gender binarism that allows only two gendered linguistic positions (male and female pronoun) that can be taken by the subject. At the same time gender power relations are evident also through the predominant use of male pronoun in its generic form, which contributes to the invisibility of plurality of genders and which is legitimized by assumed gender neutrality or de-gendered/non-gendered character of male pronoun.

The article includes research findings on perception of sexism in higher education with the special focus on findings on sexism in linguistic practices. Research is focusing on the analysis of perception of sexism by persons on professional and pedagogical positions in higher education. Namely, perception of sexism in certain social spaces is guided by subjective conceptualization of sexism, which is also related to subjective conceptualizations of gender and gender relations. The research was thus focused on the analysis of three different but interconnected themes: subjective conceptualizations of gender relations, which are framing subjective conceptualizations of sexism, which further guide the perception of sexism in higher education. With the special focus on linguistic practices, the content analysis of interview data was made, analysing the use of male pronoun in generic terms and use of alternative forms of addressing the subjects in question by interview participants (e.g. use of female pronoun in generic terms, simultaneous use of male and female pronouns, use of slash or underscore). Based on the content analysis the dominant use of male pronoun in generic terms is evident as well as the existence of effective alternatives. By dominant use of mentioned linguistic practices in the context of authorized positions of higher education, the formalization of cisnormative and androcentric language characteristics is reproduced also through the symbolic power, allocated to these positions in the processes of producing expert discourses about social reality. Along with the reproduction of already formalized linguistic code and its socially unquestioned status, social asymmetrical gender power relations are reproduced as well, based on interconnectedness of language and social relations as characterized above.

On the other side, the effective use of alternative linguistic practices which does not follow the officialised linguistic code framed by existing gender order, can be defined as linguistic practices of resistance, aiming for destabilization of cisnormativity and androcentrism in language. Both can be effectively addressed and transcended by the use of underscore, which successfully transcends cisnormativity and gender binarism specifically (as well as androcentrism) by opening up and enabling the space for these gender and non-gendered dis/identity linguistic positions that are not possible in formalized linguistic code.

Based on symbolic power related to authorized positions in higher education the importance of such a not-yet-formalized ‚way‘ of speaking is important for constituting such a perception of social reality which recognizes the lived realities of plurality of genders and transgender individuals, whose dis/identity transcends dominant gender binarism.

Podatki o avtorici

Nina Perger, mag. prof. soc. ped., mlada raziskovalka in asistentka na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani

Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana, Slovenija

e-naslov: nina.perger@fdv.uni-lj.si